

Theoretical and methodological basis for ensuring information security of person, society, state

маційних матеріалів, у яких фіксуються важливі моменти підсвідомості, матеріалів вітчизняної художньої літератури, що в комплексі впливають на ослаблення стресових ситуацій в умовах російсько-української війни. Розглядається інструментарій використання цих ресурсів в умовах впливу воєнної ситуації на свідомість населення України.

Ключові слова: інформаційний ресурс, стресові ситуації, гібридна війна, підсвідомість, ментальні впливи, електронні інформаційні технології, національна єдність.

sub consciousness, folk literature, which can alleviate stress in the circumstances of the russian-ukrainian war. The application of these resources as tools in the conditions of the military situation weight affecting the consciousness of the population of Ukraine is considered.

Key words: information resource, stressful situations, hybrid war, subconscious, mental influences, electronic information technologies, national unity.

УДК 342.9:004.056:347.83(477)

*ДІМІЧ Антоніна Валеріївна
СРЬОМІНА Людмила Валеріївна*

СУЧАСНІ НАУКОВІ ПІДХОДИ ДО ВИЗНАЧЕННЯ ПОНЯТТЯ «ІНФОРМАЦІЙНИЙ СУВЕРЕНІТЕТ УКРАЇНИ»

Постановка проблеми. В умовах воєнного стану в Україні та розвитку глобалізаційних процесів український інформаційний ресурс підпорядковується стратегії розвитку нації чи держави, що реалізується через відповідну державну інформаційну політику. Вона має охоплювати всі сфери життєдіяльності в процесі розвитку нового, інформаційного суспільства. Її основою може бути тільки загальнонаціональна ідеологія, що має стати ядром інформаційної політики й наповнити смисловим змістом увесь інформаційний простір. Адже, незважаючи на процеси інформатизації, політика є, насамперед, ціннісно-сим-

волічною сферою. Відсутність загальнонаціонального ідеологічного проекту призводить до утворення інформаційно-комунікаційного вакууму, наслідками чого можуть стати складні соціально-психологічні кризи в суспільстві. Ідеологія як сукупність певних ідей, цінностей та уявлень одночасно є і основою формування інформаційної політики, і найважливішим елементом структури системи масових політичних комунікацій. Формування інформаційного політичного простору, визначення ролі й місця держави в цьому процесі, а також значення ціннісно-ідеологічної компоненти в інформаційній політиці відображують

Теоретико-методологічні засади забезпечення інформаційної безпеки людини, суспільства, держави

високий науковий і практичний інтерес та потребують конституційної підтримки [1, с. 110].

Застосування російською федерацією технологій гібридної війни проти України перетворило інформаційну сферу на ключову арену протиборства. Країна-агресор використовує проти України найновіші інформаційні технології впливу на свідомість громадян, спрямовані на розпалювання національної та релігійної ворожнечі, пропаганду агресивної війни, зміну конституційного ладу насильницьким шляхом або порушення суверенітету і територіальної цілісності України [2, с. 206]. Також здійснює підрив інформаційного суверенітету із застосуванням дезінформації, фейків, кібератак із втручанням у роботу державних органів і критичної інфраструктури України й спричиненням інших ризиків, що становлять у цілому виклики для державної безпеки України. Отже, актуальним є проведення ґрунтовного аналізу та надання пропозицій щодо визначення понятійного апарату у сфері інформаційного суверенітету України в сучасний період.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблемні питання у сфері інформаційного суверенітету України на сучасному етапі розглядало чимало науковців, зокрема Д. Белих, О. Єрменчук, О. Задерейко, К. Ісмаїлов, А. Марущак, І. Ничитайло, Д. Олейніков, О. Олійник, В. Петров, О. Соснін, О. Солодка, В. Супрун, В. Торяник, О. Троянський, Р. Чанишев, Л. Шиманський, О. Ярема та інші. Утім низку проблем у зазначеній сфері дотепер не вирішено, що зумо-

вило проведення наукового дослідження та пропозицію авторського бачення інформаційного суверенітету України в сучасний період.

Метою статті є аналіз понятійного апарату у сфері інформаційного суверенітету України та надання авторських пропозицій щодо його вдосконалення.

Виклад основного матеріалу. Інформаційно-правовий механізм забезпечення державного суверенітету – це система організаційних, нормативних, функціональних і інструментально-процесуальних елементів, за допомогою яких здійснюється регулюючий вплив на суспільні відносини, метою якого є прогнозування, виявлення та запобігання відповідним загрозам реалізації у інформаційному просторі [3, с. 193].

В аспекті питання, що розглядається, доречно зазначити, що поняття «державний суверенітет», який включає й «інформаційний суверенітет», є ширшим, ніж «незалежність держави», й охоплює його. Незалежність держави як її самостійність і рівноправність у міжнародних відносинах є обов'язковим складником державного суверенітету. Рисами, що позначають державу як суверенну, незалежну, є територіальна цілісність, здатність національних збройних сил забезпечити зовнішню безпеку та політична, фінансова, організаційна спроможність вирішувати різні питання життєдіяльності держави. Суверенітет держави – складне явище, зумовлене її економічною, політичною, військовою спроможністю [4, с. 263]. Як бачимо, інформаційний суверенітет має свої

Theoretical and methodological basis for ensuring information security of person, society, state

особливості та тісно пов'язаний із державним суверенітетом, вони знаходяться в одному правовому полі, але державний суверенітет ширше.

О. Довгань виокремлює такі види суверенітету держави, як: юридичний, ідеологічний, економічний, військовий, дипломатичний. Учений пов'язує інформаційну систему забезпечення кібербезпеки й інформаційний суверенітет держави з формуванням та реалізацією державної інформаційної політики. Мета цієї політики полягає в реалізації національних інтересів і забезпеченні інформаційної безпеки у національному сегменті та глобальному інформаційному просторі [1, с. 111].

Водночас на законодавчому й інституційному рівнях закріплено поняття інформаційного суверенітету в Законі України «Про Національну програму інформатизації», указах Президента України «Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 15 жовтня 2021 року “Про Стратегію інформаційної безпеки”» від 28.12.2021 № 685/2021, «Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 29 грудня 2016 року “Про Доктрину інформаційної безпеки України”» від 25.02.2017 № 47/2017.

Згідно зі ст. 1 Закону України «Про Національну програму інформатизації» інформаційний суверенітет – це здатність держави контролювати і регулювати потоки інформації з-поза меж держави з метою додержання законів України, прав і свобод громадян, гарантування національної безпеки держави.

Сьогодні серед науковців виникають дискусії щодо сутності, змісту

та визначення інформаційного суверенітету, що зумовлює його розгляд через усталені визначення суверенітету держави в цілому. Ключовим у цьому аспекті є положення Декларації про державний суверенітет України, яка визначає його як верховенство, самостійність, повноту і неподільність влади Республіки в межах її території та незалежність і рівноправність у зовнішніх зносинах. Отже, суверенітет має дві складові: внутрішню та зовнішню, які характеризують дещо різні форми його вираження. Внутрішня характеризує «верховенство, самостійність, повноту і неподільність влади» в межах території України, а зовнішня – «незалежність» у зносинах із зовнішніми суб'єктами. Інформаційний суверенітет є складовою державного суверенітету й містить дві складові – внутрішню та зовнішню [5, с. 285].

О. Олійник, О. Соснін та Л. Шиманський визначають інформаційний суверенітет Української держави як виключне право України відповідно до Конституції, законодавства України та норм міжнародного права самостійно і незалежно з додержанням балансу інтересів особи, суспільства і держави визначати й здійснювати внутрішні та геополітичні національні інтереси в інформаційній сфері, державну внутрішню і зовнішню інформаційну політику, розпоряджатися власними інформаційними ресурсами, формувати інфраструктуру національного інформаційного простору, створювати умови для його інтегрування у світовий інформаційний простір та гарантувати інформаційну безпеку держави [6]. Погоджуємося з думкою науковців, хоча визначення потребує

Теоретико-методологічні засади забезпечення інформаційної безпеки людини, суспільства, держави

уточнення в аспекті здатності держави організувати, контролювати та регулювати потоки інформації.

В. Тернавська зазначає, що інформаційний суверенітет не є самостійною категорією конституційного права, цей термін характеризує специфіку суверенних правомочностей держави у глобальному інформаційному просторі щодо самостійного формування національної інформаційної політики та забезпечення національної безпеки [7, с. 86–87].

Досліджуючи інформаційний суверенітет, В. Супрун визначає його як стан самостійності формування певних ресурсів даних, створених у результаті здійснення державою своєї свободи, за рахунок держави або суб'єктів держави, внаслідок реалізації права на інформацію, що забезпечує рівність її в міжнародному інформаційному просторі, які вказують на її авторську належність державі, органам влади й місцевого самоврядування. До ознак інформаційного суверенітету, на його думку, належать пріоритетність держави в інформаційних відносинах, самостійність, рівноправ'я у зовнішніх відносинах, незалежність у зовнішніх відносинах, невідчужуваність [8, с. 5]. На нашу думку, автор, виокремлюючи ознаки інформаційного суверенітету, поєднує їх із принципами. Було б доцільним виділити принципи окремо, оскільки ознаки конкретні, а принципи загальні.

Також існує думка, що інформаційний суверенітет охоплює інформацію, інформаційний простір, що включає інформаційну інфраструктуру й інформаційні технології. Цифровий

суверенітет пов'язується з політичними та правовими режимами обмеження або фільтрації інформації, що розповсюджується в мережі Інтернет, із регулюванням доменного простору в інтернеті, має характер превентивного регулювання [9, с. 42]. Як бачимо, деякі науковці виділяють поняття і «цифровий суверенітет».

На думку О. Солодки, інформаційний суверенітет – це властивість державної влади, що полягає у її верховенстві, самостійності, повноті і неподільності в інформаційному просторі України та рівноправності і незалежності у відносинах з іншими державами у глобальному інформаційному просторі [10, с. 83].

Дискусійною є думка О. Яреми, який визначає, що інформаційний суверенітет – це здатність і намір суб'єкта політики виробляти, розподіляти та споживати інформацію залежно від власних інтересів та використовувати інформацію як ресурс політичного впливу в тих масштабах і обсягах, які відповідають за поточний та довгостроковий політичний інтерес [3, с. 191]. На наш погляд, необхідно акцентувати увагу не на політичних, а на національних інтересах держави в цілому.

Слід зазначити, що в Доктрині інформаційної безпеки України в п. 4 «Актуальні загрози національним інтересам та національній безпеці України в інформаційній сфері» [11] викладено ідеї, що повністю пов'язані з інформаційним суверенітетом. Узагальнюючи підходи до сучасного розуміння інформаційного суверенітету та розглядаючи ці положення щодо України, можна визначити такі основні його складники:

Theoretical and methodological basis for ensuring information security of person, society, state

1) законодавче визначення та забезпечення стратегічних напрямів розвитку і захисту національного інформаційного простору;

2) визначення норм, засад і меж діяльності зарубіжних та міжнародних суб'єктів у національному інформаційному просторі України;

3) формування та захист інтересів України у світовому інформаційному просторі, міжнародних інформаційних відносинах;

4) участь у заходах, що сприяють сталому розвитку національного інформаційного простору України та зміцненню її суверенітету;

5) гарантування інформаційної безпеки України.

Деякі вчені, розглядаючи юридичні тенденції та концептуальні підходи до інформаційного суверенітету, визначають основні складові інформаційного суверенітету в Україні: нормативно-правове регулювання та забезпечення стратегії розвитку і захисту національного інформаційного простору; правовий статус діяльності зарубіжних і міжнародних суб'єктів у національному інформаційному просторі України; формування та захист інтересів України у світовому інформаційному просторі, міжнародних інформаційних відносинах; участь у заходах, що сприяють сталому розвитку національного інформаційного простору України та зміцненню її суверенітету; гарантування інформаційної безпеки України [12, с. 119].

Варто також виокремити підходи, що визначають зміст і певні елементи механізму забезпечення державного суверенітету в інформаційному просторі, зокрема:

– юрисдикційний, заснований на визначенні юрисдикції державних органів щодо суб'єктів та об'єктів інформаційних відносин;

– технологічний, що ґрунтується на визначенні загроз державному суверенітету України через загрози інформаційній безпеці [3, с. 192].

Водночас необхідно констатувати, що «технологія» – це сукупність знань, відомостей про послідовність окремих виробничих операцій у процесі виробництва чогось; сукупність способів обробки матеріалів, інформації, виготовлення виробів, проведення різних виробничих операцій, надання послуг [13, с. 1448]. На думку авторів цієї статті, таке визначення дає підстави для уточнення понятійного апарату у сфері інформаційного суверенітету.

Отже, дослідивши теоретичні й практичні аспекти інформаційного суверенітету, доходимо висновку, що на сьогодні немає чіткого визначення поняття «інформаційно-технологічний суверенітет України». Трактують суті поняття «інформаційний суверенітет» у вітчизняній літературі неусталене, має фрагментарний характер і не висвітлює особливостей, які дають змогу розкрити системний і комплексний підходи та їхній зміст. Тому пропонуємо під «інформаційно-технологічним суверенітетом України» розуміти здатність держави організувати, контролювати та регулювати потоки інформації за допомогою вітчизняних інноваційних технологій (реєстри даних і власні інформаційні ресурси) з-поза меж і всередині держави, формувати інфраструктуру українського інформаційного простору з

Теоретико-методологічні засади забезпечення інформаційної безпеки людини, суспільства, держави

метою додержання конституційних прав і свобод людини та громадянина України, а також реалізувати право на правдиву інформацію (першоджерело) за допомогою взаємодії зі світовим інформаційним простором для гарантування національної безпеки держави.

Висновки. Для проведення подальших досліджень і з метою впровадження та уніфікації термінології в аналізованій сфері запропоновано для розуміння сутності поняття «інформаційний суверенітет» доповнити словом «технологічний» та визначити його в абз. 10 ст. 1 Закону України «Про Національну програму інформатизації» й інших нормативно-правових актах України в цій сфері таким чином: «інформаційно-технологічний суверенітет України» – це здатність держави організувати, контролювати та регулювати потоки інформації за

допомогою вітчизняних інноваційних технологій (реєстри даних і власні інформаційні ресурси) з-поза меж і всередині держави, формувати інфраструктуру українського інформаційного простору з метою додержання конституційних прав і свобод людини та громадянина України, а також реалізувати право на правдиву інформацію (першоджерело) за допомогою взаємодії та співпраці України зі світовим інформаційним простором для гарантування національної безпеки держави».

Крім того, оскільки Україна є кандидатом у члени ЄС, то рекомендується врегульовувати деякі аспекти з цієї проблематики з країнами ЄС та привести законодавство України у відповідність до права ЄС.

Список використаних джерел

1. Довгань О. Д. Національний інформаційний суверенітет – об'єкт інформаційної безпеки. *Інформація і право*. 2014. № 3 (12). С. 102–112.
2. Ісмайлов К. Ю., Бєлих Д. В. Інформаційний суверенітет і доктрина інформаційної безпеки України. *Порівняльно-аналітичне право*. 2019. № 1. С. 206–209.
3. Ярема О. Г. Зміст інформаційного суверенітету у контексті державного суверенітету. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2022. № 3. С. 191–194.
4. Рябовол Л. Т. Державний суверенітет: наукові підходи до визначення поняття і ступеня обмежень в умовах глобалізації. *Вісник НТУУ «КПІ»*. 2019. Вип. 3 (43). С. 262–265.
5. Олейніков Д. О. Зміст та складові інформаційного суверенітету як об'єкта кримінально-правової охорони. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. 2020. № 62. С. 281–286.
6. Олійник О. В., Соснін О. В., Шиманський Л. Є. Політико-правові аспекти формування інформаційного суспільства суверенної і незалежної держави. URL: http://www.niss.gov.ua/book/Sosnin_2.htm (дата звернення: 22.12.2022).
7. Тернавська В. М. Концепція державного суверенітету в аспекті глобального інформаційного простору. *Інформація і право*. 2021. № 4 (39). С. 80–89.
8. Супрун В. М. Теоретико-правові основи інформаційного суверенітету : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.01. Харків, 2010. 212 с.
9. Єсімов С. С. Превентивне регулювання: теоретичні аспекти. *Соціально-правові студії*. 2020. Вип. 3 (9). С. 40–47.

Theoretical and methodological basis for ensuring information security of person, society, state

10. Солодка О. М. Забезпечення інформаційного суверенітету держави: правовий дискурс. *Інформація і право*. 2020. № 1 (32). С. 80–87.

11. Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 29 грудня 2016 року «Про Доктрину інформаційної безпеки України»: Указ Президента України від 25.02.2017 № 47/2017. *Офіційний вісник України*. 2017. № 20. Ст. 554.

12. Ісмайлов К. Ю. Юридичні тенденції та концептуальні підходи до інформаційного суверенітету в Україні. *International Scientific-Practical Conference Development of legal regulation in East Europe: experience of Poland and Ukraine* : Conference Proceedings, January 27–28, 2017. Sandomierz. P. 117–119. URL: <http://dspace.oduvs.edu.ua/bitstream/123456789/245/1> (дата звернення: 23.11.2022).

13. Великий тлумачний словник сучасної української мови / [уклад., голов. ред. В. Т. Бусел]. Київ, Ірпінь : ВТФ «Перун», 2007. 1736 с.

Анотація. У статті проаналізовано низку дефініцій, використовуваних у сфері інформаційного суверенітету України в сучасний період. За результатами їх детального розгляду авторами запропоновано вдосконалення понятійного апарату в цій сфері.

Ключові слова: понятійний апарат, кіберпростір, інформаційний суверенітет, інноваційні технології.

Abstract. A few concepts used in the sphere of information sovereignty of Ukraine at present day are analyzed in the research. After detailed examination the researchers have made enhancement in legal regulatory of the concept.

Key words: conceptual apparatus, cyberspace, information sovereignty, innovative technologies.

УДК 343.34

*КАЛІНІН Ігор Олександрович
НАСТРАДІН Володимир Петрович*

КОНЦЕПТУАЛЬНІ НАПРЯМИ РЕФОРМУВАННЯ СИСТЕМИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ

Постановка проблеми. Державне будівництво будь-якої країни, як відомо, насамперед потребує чітко визначеної, політично закріпленої, юри-

дично оформленої, науково обґрунтованої системи забезпечення національної безпеки держави. І від того, наскільки повноцінною та всеосяжною